

Umhverfisstjórnunarferli sveitarfélaga á Vestfjörðum Framkvæmdaáætlun 2014 - 2020

EARTHCHECK

Efnisyfirlit

Formáli	1
1. Inngangur	2
2. Vestfirðir	3
2.1 Menning og saga	5
3. Af hverju sveitarfélögin vilja umhverfisevntun?	7
4. EarthCheck	7
5. Sjálfbærnistefna Vestfjarða	8
6. Hvað er skoðað?	10
7. Verkefni framkvæmdaáætlunar 2014-2019	12
8. Lokaorð	13
9. Heimildir	14

Formáli

Á Fjórðungsþingi Vestfirðinga sem haldið var á Hólmavík 3.- 4. september 2010 var fjallað um tillögu þess efnis að stefna bæri á að fá starfsemi sveitarfélagana á Vestfjörðum umhverfisvottaða. Var þá eftirfarandi ályktun færð til bókar:

„Fjórðungsþing Vestfirðinga samþykkir að stefna að sameiginlegri umhverfisvottun Vestfjarða í heild samkvæmt staðli EarthCheck undir forystu Fjórðungssambands Vestfirðinga. Þingið felur stjórn og framkvæmdastjóra að kynna hugmyndina og kanna vilja sveitarstjórna og sækja um aðild að EarthCheck fyrir Vestfirði í heild ef viðbrögð verða jákvæð.“

Nokkurn tíma tók að kanna nánari forsendur málsins en þann 12. júlí 2011 var sent bréf til sveitarfélaga á Vestfjörðum þar sem óskað var eftir samþykki sveitarstjórna á svæðinu að hefjast handa við forvinnu við umhverfisvottun Vestfjarða. Öll sveitarfélögin samþykktu áframhaldandi vinnu, þó settu tvö sveitarfélög fyrirvara um kostnað.

Einnig var á Fjórðungsþingi 2. og 3. september 2011 samþykkt að leggja Umhverfisvottun Vestfjarða fram sem eitt af sjö verkefnum í Sóknaráætlun landshluta, það hlaut þó ekki brautargengi sem slíkt. Þann 8. nóvember 2012 tóku sveitarfélögin á Vestfjörðum þá ákvörðun að gerast meðlimir hjá umhverfissamtökunum EarthCheck. Með þessu eru sveitarfélögin að skuldbinda sig til þess að taka mið af náttúrunni í öllum ákvörðunum sínum og tryggja sjálfbærni þeirra auðlinda sem til staðar eru á svæðinu.

Verkefnið er unnið af Fjórðungssambandi Vestfirðinga en hugmyndin kemur upprunalega frá Ferðamálasamtökum Vestfjarða, sem sýnt hafa verkefninu mikinn áhuga. Umhverfisvottun hefur verið eitt af viðfangsefnum síðustu tveggja Fjórðungsþinga og greinilegur áhugi sveitarstjórnarmanna á málefninu. Í upphafi ársins 2012 fékkst fjárstyrkur frá umhverfisráðuneytinu vegna undirbúningsvinnu fyrir umhverfisvottaða Vestfirði.

Tekið hefur mun lengri tíma að koma verkefninu áfram en var það bæði vegna þess að ákveðin tímamót voru hjá EarthCheck á Íslandi og enginn var til að sinna málefnum þeirra hér á landi. Það var þó í lok sumars 2012 sem EarthCheck samdi við Guðrúnu Bergmann um að taka að sér umboðssölu fyrir fyrirtækið. Í september 2013 kom inn nýr starfsmaður sem mun vinna að umhverfisvottuninni og eftir það hefur málið aftur farið á skrið og þann 18. nóvember 2013 voru gögn send EarthCheck til úrvinnslu. Þann 14. janúar var send staðfesting frá EarthCheck að skrefi 2 væri náð í vottunarferlinu þar sem sveitarfélögin stóðust lágmarks kröfur vottunarsamtakanna. Árið 2016 var ákveðið að verkefnið yrði sett sem eitt af verkefnum Sóknaráætlunar Vestfjarða. Var þar lagt upp með að vottun fengist fyrir árið 2017. Sótt var um vottunarferli árið 2016 og var gerð úttekt á vinnu verkefnastjóra og fékkst silfur vottun fyrir starfsárið 2015. Nú 2017 er unnið að því að vottun fáiist fyrir starfsárið 2016.

Ísafirði 31. mars 2017

Lína Björg Tryggvadóttir
Verkefnastjóri
Fjórðungssamband Vestfirðinga

1. Inngangur

Einkunnarorð umhverfsvottunarsamtakana EarthCheck eru „the Earth deserves more than half measures“ eða í lauslegri þýðingu „Jörðin á skilið meira en hálfkák“.

Miðað við þá umræðu sem fer fram í heiminum í dag þá eru þessi einkunnarorð ekki úr lausu lofti gripin. Umræðan í heiminum hefur mikið breyst síðustu árin og eru þær raddir sem tala um umhverfisvernd og sjálfbærni orðnar mun háværi en áður. Sjálfbær þróun er hugtak sem notað er í dag í allri vinnu sem snýr að umhverfismálum. Skilgreiningin á sjálfbærri þróun er sú að það sé þróun sem fullnægir þörfum samtímans án þess að skerða möguleika komandi kynslóða til að fullnægja sínum þörfum. Hugtakið sjálfbær þróun kom fyrst fram ca. 1980 og byggir það á tvennu. Annars vegar, að ekki sé gengið óhóflega á forða náttúrunnar sjálfrar heldur séu auðlindir nýttar á hófsaman hátt þannig að endurnýjun nái að eiga sér stað. Hins vegar þá felst hugtakið í því að nýting náttúruauðlinda skuli fara þannig fram að ekki hljóti mengun eða umhverfið spillist við notkun þeirra.

Heyrst hafa gagnrýniraddir um að hugmyndafræði sjálfbærrar þróunar sé ekki mikið notuð innan ríkja, stofnana, heimila eða fyrirtækja. Því þurfi að stuðla að breyttum hugsunarhætti varðandi þau mál.

Sveitarfélögin níu á Vestfjörðum, Árneshreppur, Bolungarvíkurkaupstaður, Ísafjarðarbær, Kaldrananeshreppur, Reykhólahreppur, Strandabyggð, Súðavíkurhreppur, Tálknafjarðarhreppur og Vesturbyggð vinna saman í anda hugmyndafræðinnar um sjálfbæra þróun. Starfsemi sveitarfélaganna hefur frá árinu 2012 farið eftir stefnu umhverfsvottunarsamtakana EarthCheck (áður GreenGlobe), sem staðfestir að sveitarfélögin vinna eftir stefnu um framfarir í umhverfis- og samfélagsmálum. Sveitarfélögin á Vestfjörðum fengu Benchmarking fyrir starfsemi sína 2012 og er beðið eftir að fá staðfestingu á Benchmarking fyrir starfsemina árið 2013. Sveitarfélögin stóðust svo viðmið EarthCheck og fengu viðurkenningu fyrir það árið 2014 og fengu svo fulla brons vottun fyrir starfsemi sína 2015.

Stefnan er útfærð í skilgreindum og tímasettum verkefnum framkvæmdaáætlunar, sem er eitt mikilvægasta skjal vottunarferlisins. Við vinnslu þessarar skýrslu er stuðst við vinnu sveitarfélaganna á Snæfellsnesi og einnig er framkvæmdaráætlun þeirra notuð til samanburðar og upplýsingar fengnar varðandi lykilsvið. Einnig eru fengnar upplýsingar úr skýrslu umhverfisráðuneytisins um loftlagsbreytingar, skýrslu Náttúrustofu Vesturlands Umhverfisstofu Ísland.

Í þessari framkvæmdaáætlun er gerð grein fyrir helstu kröfunum sem EarthCheck - samtökin gera til starfsemi sveitarfélaga svo að þau eigi möguleika á vottun, ásamt þeim verkefnum sem fyrirhugað er að ráðast í á árunum 2014-2019.

2. Vestfirðir

Á Vestfjörðum eru níu sveitarfélög sem eru: Árneshreppur, Bolungarvíkurkaupstaður, Ísafjarðarbær, Kaldrananeshreppur, Reykhólahreppur, Strandabyggð, Súðavíkurhreppur, Tálknafjarðarhreppur og Vesturbyggð. Íbúafjöldi á Vestfjörðum í janúar 2016 var 6.883 manns en fjöldi ferðamanna var 146,985 manns. Af þeim kom 74.000 manns með skemmtiferðaskipum sem stoppuðu í einn dag. Vestfirðir eru 8,700 km² sem er um 8,5% af heildar svæði Íslands. Kannanir sem gerðar hafa verið á meðal ferðamanna sem heimsækja Vestfirði hafa sýnt að það sem þeim finnst mest áberandi og eftirsóknarvert við Vestfirði er landslagið og náttúran. Á Vestfjörðum eru djúpir firðir og dalir sem hafa há og tignarleg fjöll og fallega fossa. Vestfirðir hafa upp á að bjóða mikið af fallegum stöðum og má þar til dæmis telja Látrabjarg, Ísafjarðardjúp, Hornstrandir og Dynjandisfoss en þar fyrir utan eru margir fallegir og áhugaverðir staðir sem vert er að skoða.

Á Vestfjörðum bjuggu tæplega 7.000 íbúar árið 2016 og dreifist byggðin á stórt svæði.

Heiti sveitarfélags	Íbúafjöldi 1.1.2016	Flatarmál (km ²)
Árneshreppur	55	705
Bolungarvíkurkaupstaður	904	108
Ísafjarðarbær	3623	2381
Kaldrananeshreppur	103	458
Reykhólahreppur	267	1096
Strandabyggð	467	1834
Súðavíkurhreppur	184	750
Tálknafjarðarhreppur	267	175
Vesturbyggð	1013	1336

Tafla 1 Íbúar og flatarmál sveitarfélagna níu á Vestfjörðum árið 2016 (Hagstofa Íslands og Landmælingar)

Vestfirðir hafa lengi vel verið kenndir við sjómennsku, verkun og sölu á fiskafurðum. Helstu atvinnuvegirnir eru útgerð, fiskvinnsla, ferðaþjónusta, verslun og þjónusta. Vestfirðir eru víðfermt landssvæði og að stærstum hluta ekki í byggð. Leiðsögumenn lýsa svæðinu sem hinum sönnu íslensku víðernum sem eru fullkomin til þess að nálgast dýr og fugla í sínu náttúrulega umhverfi. Hvert og eitt einasta svæði á Íslandi hefur sitt aðdráttarafl á meðal náttúru- og fuglaáhugamanna og Vestfirðir eru þar engin undantekning. Vestfirðir og Hornstrandir eru heimahagar heimskautarefsins. Þessi fallegu dýr er best að nálgast í Hornstrandafriðlandinu, en þar er hann verndaður. Hornstrandafriðland er nyrsti hluti Vestfjarðakjálkans og samanstendur af 580 km² af nærri ósnertum víðernum. Á svæðinu hafa fjölmargar fuglategundir tekið sér bólfestu og lifa sjófuglar góðu lífi í björgunum að Horni og í Hælavík. Sömu sögu er að segja af Látrabjargi, sem er vestasti oddi Íslands og Evrópu. Látrabjarg hýsir um helming stofns sumra sjófuglategunda í heiminum og er lundinn orðinn einskonar

einkennisfugl Látrabjargs. Það eru þó ekki aðeins sjófuglar sem hægt er að sjá á Vestfjörðum heldur má einnig nefna aðrar tegundir líkt og fálka, erni og snæuglur sem hafa valið sér svæðið til búsetu. Einnig er algengt að hægt sé að sjá bæði seli og hvali á Vestfjörðum þökk sé þjóðvegnum sem liggja með ströndum djúpra fjarða.

Það sem einkennir Vestfirði eru fjöllin sem eru flöt að ofan og brattar hlíðar í sjó fram á mörgum stöðum. Lítið undirlendi er til landbúnaðar á svæðinu en ein grein skarar þó fram úr. Sauðfjárrækt hefur verið búgrein í langan tíma á Vestfjörðum en fjöllin, sem umlykja allt eru kjörin til sauðfjárræktar og úthagar býla á mörgum stöðum stórir. Kindurnar ganga frjálssar utan girðinga en það telst vera sérstaklega vel heppnuð leið til þess að fá væna dilka þegar kemur að haustslátrun. Á Vestfjörðum er um þriðjungur strandlengju Íslands. Strandlengjan er þverhnipt á sumum stöðum en á öðrum verða til stór sandflæmi. Vestfirsku sandstrendurnar eru til í mörgum litum þrátt fyrir að svart liturinn sé þeirra algengastur. Rauðisandur er sennilega þeirra frægust en þar er sandurinn rauður vegna niðurbrots hörpudisks. Það sama á við um strendurnar í landi Holts í Öfundarfirði en þar er sandurinn gulur vegna niðurbrots annarrar skeljategundar.

Vestfirðir, auk austurstrandar Íslands eru jarðfræðilega séð elstu hlutar landsins. Elstu berglög á Íslandi sem fundist hafa eru staðsett í Skálavík, utan Bolungarvíkur. Eru þau talin vera frá Miocene tíma eða frá því fyrir um 16 milljónum ára. Þetta svæði er einnig sagt vera fyrsta landið sem reis upp úr Atlantshafinu sem enn er fyrir ofan sjávarmál. Ísland stækkar í hverju eldgosinu sem á sér stað, en er það gerist þá leita eldri berglög aftur til sjávar út frá Atlantshafshryggnum. Þessa hreyfingu má glögglega sjá með því að horfa á jarðlögin á Vestfjörðum og Austfjörðum. Þar er hægt að sjá hvernig þau halla niður á við að miðju landsins. Vestfirðir eru núna mótaðir mun meira af jöklum heldur en nokkurn tíma frá þeim eldstöðvum sem mótuðu svæðið í byrjun. Jöklarnir hafa skorið landið sundur og mótað djúpa firði inn í háslettuna sem einu sinni voru Vestfirðir.¹ Þrátt fyrir að eldvirkni finnist ekki lengur á Vestfjörðum þá hafa Vestfirðingar sumstaðar enn aðgang að heitu vatni sem nýtt er í náttúrulaugar og kyndingu húsa þar sem það er hægt. Þrátt fyrir að heitt vatn sé á allmörgum stöðum á Vestfjörðum þá er það ekki nóg til þess að hægt sé að nýta það til kyndingar allstaðar. Það hefur því orðið úr að Vestfirðingar þurfa að kynda húsin sín með rafmagni, sem er mun dýrara heldur en að kynda með jarðhita.

Elstu steingervingar sem fundist hafa á Íslandi eru frá Vestfjörðum. Þeir mynda helst plöntur, laufblöð og surtarbrand en minna er um steingerð dýr. Íslensk lög innihalda reglugerðir sem banna það að

¹ Sigurður Steinþórsson, 2009.

steingervingar séu fjarlægðir af fundarstað nema með formlegu leyfi umhverfisráðuneytisins. Íslenskir steingervingar segja mikið um jarðfræðilega sögu landsins og er stór hluti jarðfræðilegs arfs okkar sem þjóðar. Það að steingervingar séu færðir til eða skemmdir rýrir gildi þeirra og staðsetning þeirra er þá í raun týnd.²

Umhverfisvernd er orðið að stóru verkefni á Íslandi og fylgjendum umhverfisverndar hefur farið sífellt fjölgandi á síðastliðnum árum. Sveitarfélögin á Vestfjörðum, íslenska ríkið og Umhverfisstofnun hafa unnið saman að því að varðveita og vernda stóran hluta Vestfjarða á síðastliðnum áratugum. Í dag njóta 2000.4 km² vestfirskis lands verndar af einhverju tagi en það er nærri fjórðungur heildarlands á Vestfjörðum. Sem dæmi má nefna að Hornstrandafriðland var friðað árið 1975 og samanstendur núna af 580 km² af nærri óspilltri náttúru. Náttúrufrýrbrigðið Dynjandi var verndað árið 1980 og eru þar 700 m² lands sem njóta verndar. Verndun Látrabjargs er núna í pípunum og munum við koma til með að sjá í hvaða mynd sú friðun mun fara fram á næstu árum. Þessi friðun mun vera stærsta friðunarverkefni sem ákveðið hefur verið að ráðast í á Vestfjörðum á komandi árum.³

2.1 Menning og saga

Vestfirðir eiga sér langa sögu og var svæðið með þeim fyrstu á landinu sem víkingarnir frá Noregi ákváðu að byggja. Það hefur í raun verið samfelld byggð á Vestfjörðum síðan land var numið hér seint á 9 öld. Í raun má segja að Hrafna-Flóki, sá sem gaf landinu nafnið Ísland, hafi gerst Vestfirðingur því hann tók sér bólfestu í Vatnsfirði á Barðaströnd.⁴

Hefðir og arfleið skipa stóran sess í vestfirskri menningu. Sterk tengsl eru á milli fólksins sem byggir svæðið og sjávarins og það er hægt að sjá það hvað best í vestfirskri matarmenningu, söfnum er tengjast sjávarútvegi og með því hreinlega að fara niður á höfn. Tvö söfn á Vestfjörðum byggja sýningarkost sinn að mestu leiti á sjávarútvegi og geta í raun sýnt okkur hvernig líf sjómanna var fyrir mögum öldum síðan. Sjávarútvegurinn hefur verið líflína Vestfjarða í gegnum aldirnar allt frá landnámi og stendur enn þann dag í dag sterkum stoðum í samfélaginu. Vestfirðingar hafa lifað á gjöfum sjávar í hundruð ára. Löngu áður en aðrir Íslendingar fluttu úr sveitum í sjávarþorpin í leit að betra lífi. Vestfirðingar áttu í raun engra annarra kosta vöð heldur en að borða fisk og nýta sér gjafir hafsins. Menn unnu í sveitum að sumri til og til sjávar að vetri til þess að hafa í sig og á. Opnu róðrabátarnir áttu lítinn möguleika gegn slæmum veðrum og það kom margoft fyrir að hvorki bátarnir né mennirnir skiluðu sér heim í höfn. Konurnar voru heima og sáu um nánast allt annað, og voru oftast en ekki ekkjur. Þessi

² Náttúrufræðistofnun Íslands. (e.d.).

³ Umhverfisstofnun. (e.d.).

⁴ Árnastofnun. (e.d.)

líffsskilyrði og einangrun frá landinu hefur þó oftast en ekki bjargað Vestfirðingum í gegnum tíðina þegar eldgos, veikindi og annar óskundi reið yfir aðra landshluta.

Auðæfi og þægindi komu seint til Vestfjarða og flestir íbúar fjórðungsins bjuggu í torfhúsum í byrjun tuttugustu aldar. Auðurinn fylgdi sjávarútveginum sem stórbættist í byrjun aldarinnar með því að vélar voru settar í báta. Ísafjörður og Bolungarvík urðu fyrstir bæja á Íslandi til þess að setja vél í bát héraendis. Tilkoma vélarinnar einfaldaði líf sjómanna til muna þar sem nú þurfti ekki að róa á miðin heldur einungis að sigla. Síðan þá hefur mikið vatn runnið til sjávar en sjávarútvegurinn er enn í blóma á Vestfjörðum. Í nánast hverju þorpi í fjórðungnum mátti sjá fiskvinnslu og jafnvel stór frystihús. Í sumum tilfellum voru þau byggð fyrir skammtímahagnað og sum meira að segja á kólöröngum forsendum. Bestu dæmin um það eru síldarvinnslurnar í Djúpavík og í Ingólfsfirði á ströndum. Þar var byggt og byrjað að vinna en svo hvarf síldin og núna eru húsinn minnisvarðar um fátæklegan atvinnumarkað og viðvarandi fólksfækkun. Eftir að íslenska kvótakerfinu í sjávarútvegi var komið á laggirnar árið 1991 þá hafa sveitarfélögin á Vestfjörðum horft á svartari tíma með viðvarandi fólksfækkun á öllum svæðum. Þetta er þó ekki einungis vegna kvótakerfisins heldur einnig vegna vélvæðingar. Vélar eru farnar að vinna mörg þau störf sem menn framkvæmdu áður. Einnig þarf að taka til greina að þjónusta og menntunarmöguleikar jukust til muna á Reykjavíkursvæðinu sem hafði mikið aðdráttarafli á fólk í leit að betra lífi. Vestfirðingar, sem og aðrir landsmenn horfðu á eftir hverri fjölskyldunni á eftir annarri hverfa í leit að Reykvíska draumnum. Núna er þó allt til batnaðar og virðist vera sem botninum sé náð hvað varðar fólksfækkun á svæðinu líkur á að fólksfjölgun verði á svæðinu orðnar mun bjartari. Betri samgöngur, aukin ferðaþjónusta og innviðaaukning í samfélaginu hafa gert það að verkum að Vestfirðir eru aftur að verða samkeppnisfærir við önnur svæði á Íslandi og í Evrópu.

Þjóðsagnaarfur eða þjóðararfur Vestfirðinga er stórbrotinn og sést það best í miklum fjölda og fjölbreytileika safna á svæðinu. Það að hægt sé að heimsækja Galdrasafnið á Hólmavík eða fara í Skrímslasetrið á Bíldudal segir sennilega mest um það hversu aðgengilegur þjóðararfurinn er orðinn. Vestfirðingar eru stoltir af sínum þjóðararfi og allflestir þekkja sögur úr sínu nánasta umhverfi af álfum, tröllum eða jafnvel skrímslum. Sú fyrsta sem kemur í hugann núna er sagan um tröllin sem vildu gera Vestfirði að eyju. Tröllin byrjuðu að moka að kvöldi til og gátu grafið í burtu þeim jarðvegi er nam Kollafirði og Gilsfirði. Jarðveginum sem mokað var í burtu hentu þau í sjóinn sitt hvoru megin og myndaði það eyjarnar á Breiðafirði en þar sem Húnaflóinn var of djúpur þá mynduðust engar eyjar þeim megin. Afraksturinn sést í því hversu lítil landræma tengir Vestfirði við Ísland. Sagan segir einnig að þegar sól hafi risið á ný hefðu tröllin orðið að steini. Enn þann dag í dag getum við séð þau sem háa klettadranga bæði á Drangnesi og eins í Kollafjarðarnesi.

Samgöngumál eru Vestfirðingum mjög mikilvæg. Vestfirðir voru eitt einangraðasta svæði landsins í byrjun tuttugustu aldar og samgöngur voru einungis í boði á sjó, á hesti eða fótgangandi. Stutt er síðan lagt var malbik á síðasta kaflann á milli Reykjavíkur og Ísafjarðar en það var gert árið 2011. Vegurinn á milli Reykjavíkur og Patreksfjarðar er enn ekki orðinn malbikaður þótt miklar framfarir hafi verið á síðastliðnum árum. Vegurinn sem tengir norður- og suðursvæði Vestfjarða er einungis fær yfir sumartímamann og er einfaldlega lokaður yfir veturinn vegna snjóá. Árið 2016 var staðfest og sett inn á Samgönguáætlun að gerð verði göng á milli þessarar tveggja atvinnusvæða og vegir endurnýjaðir og lagaðir þannig að vegalengdir munu stytast og öruggara verður að keyra á milli staða. Á næstu árum verður því hægt að keyra á malbiki hring um Vestfirði sem hefur aldrei verið hægt áður. Þetta mun styrkja stoðir fyrir því að Vestfirðir geta orðið eitt atvinnusvæði.

3. Af hverju sveitarfélögin vilja umhverfsvottun?

Á Fjórðungspingi Vestfirðinga sem haldið var í Súðavík þann 1. og 2. september 2006 var ályktað um að Vestfirðir ættu að vera stóriðjulaust svæði. Sú ákvörðun sveitarfélaganna níu að vinna í sameiningu að því að fá starfsemi sína umhverfsvottaða er skerf í þá átt að skapa þekkingarsamfélag með sjálfbærni að leiðarljósi. Í því viðskiptalega umhverfi og í ljósi þeirrar hnattvæðingar sem ríkir í heiminum í dag telja sveitarstjórnarmenn það vera mjög jákvæða stefnu að fá starfsemi sveitarfélaganna umhverfsvottaða. Líklegt er að það hafi jákvæð áhrif á markaðssetningu á hverskonar afurðum er koma frá svæðinu. Fjögur sveitarfélög af níu á Vestfjörðum samþykktu Staðardagskrá 21 á sínum tíma og eru það sveitarfélögin; Ísafjarðarbær, Strandabyggð, Reykhólahreppur og Tálknafjarðarhreppur.

4. EarthCheck

EC3 Global eru alþjóðleg vottunarsamtök og hafa þau höfuðstöðvar í Ástralíu. Samtökin hafa umsjón með EarthCheck vottunarkerfinu, sem byggir á hugmyndafræði Staðardagskrár 21 (Local Agenda 21) um sjálfbæra og ábyrga þróun í samræmi við ályktanir heimsráðstefnu Sameinuðu þjóðanna í Ríó 1992. EarthCheck eru einu umhverfsvottunarsamtökin í heiminum sem votta samfélög, en einnig votta þau ferðaþjónustuaðila. Til að hljóta umhverfismerki EarthCheck þarf að fara í gegnum þrjú ferli og eru þau þessi:

1. Skráning í vottunarkerfi EarthCheck. Undirbúningur að næsta ferli, stefnumótun og fleira.
2. Mælingar á tölulegum vísum og gerð framkvæmdaáætlunar. Eftir mælingar í eitt ár eru niðurstöður sendar til vottunarsamtakanna, sem meta hvort lágmarksviðmiðum hafi verið mætt. Ef svo er fer verkefnið í þriðja þrepið.
3. Vottun frá EarthCheck. Viðurkenndur óháður vottunaraðili tekur starfsemina út og kannar hvort stöðlum EarthCheck sé mætt og hvort framkvæmdaáætlun sé uppfyllt. Sé svo, er veitt vottun til eins árs í senn. Þessi vottun felur í sér að samfélagið/ferðaþjónustuaðili skuldbindi sig til að vinna að stöðugum úrbótum.

Þeir aðilar sem hafa farið í gegnum þetta ferli fá í skrefi 3 umhverfismerkið EarthCheck og sýna þar með að þeir vilji stuða að sjálfbærri þróun í sinni starfsemi. Merkið nýtur alþjóðlegrar viðurkenningar þar sem samtökin hafa vottað aðila í meira 50 þjóðlöndum í öllum heimsálfum.

Staðallinn sem vottunarsamtökin vinna eftir veitir samfélögum ramma til þess að mæla frammistöðu sína og vinna að stöðugum úrbótum í umhverfis- og samfélagsmálum. Hann byggir á sex meginstoðum:

1. Trygg stjórn samfélagsins og vottunarkerfisins.
2. Gildandi lögum og reglugerðum er fylgt í hvívetna.
3. Sjálfbærnistefna í umhverfis- og samfélagsmálum.
4. Framkvæmdaáætlun til fimm ára í senn, sem er endurskoðuð árlega.
5. Skráningar- og vöktunarkerfi til að fylgjast með árlegri frammistöðu á 12 sviðum.
6. Öflugt samráð við alla hópa samfélagsins, þannig að allir eigi þess kost að taka þátt í stefnumótuninni og koma athugasemdum á framfæri. Einnig er sett upp og framfylgt kynningaráætlun um framgang verkefnisins.

Þegar um vottun sveitarfélags er að ræða tekur vottunin til starfsemi sveitarfélagsins sjálfs, það er starfsemi stofnana og verkefna sem eru á þess vegum og ábyrgð. Vottunarferlið tekur ekki til fyrirtækja eða stofnana á vegum einkaaðila eða ríkis, sem staðsett eru í viðkomandi sveitarfélagi, að öðru leyti en að fjöldi umhverfisvottaðra fyrirtækja í sveitarfélaginu getur talist til tekna í vottunarferlinu og sumir sjálfbærnivísarnir byggja á mælingum á notkun allra íbúa á auðlindum, svo sem vatni og orku, og losun á úrgangi íbúa.⁵

⁵ Framkvæmdaráð Snæfellsness, (e.d.)

5. Sjálfbærnistefna Vestfjarða

Í samræmi við staðal EarthCheck hafa sveitarfélögin á Vestfjörðum komið sér saman um stefnu um sjálfbæra þróun á svæðinu. Stefnan var fyrst samþykkt í janúar 2014 og mun hún verða endurskoðuð árlega samkvæmt reglum EarthCheck.

Stefnan er birt hér í heild sinni enda er hún grunnurinn að framkvæmdaáætlun umhverfisvottunarinnar.

Sameiginleg stefna sveitarfélaga á Vestfjörðum um sjálfbæra þróun í umhverfislegu og félagslegu tilliti

Sveitarfélögin innan Fjórðungssambands Vestfirðinga hafa samþykkt að marka þá stefnu að sérgreina sig sem umhverfisvænt og sjálfbært samfélag þar sem áhersla er lögð á að vernda sögu, minjar og landslag fyrir komandi framtíð. Sveitarfélögin á Vestfjörðum hafa í auknum mæli stuðlað að sjálfbærni og horft meira til náttúru- og landverndar og eru með því að hvetja fyrirtæki, íbúa og opinberar stofnanir á svæðinu að feta sömu braut. Myndi það hafa jákvæð áhrif á markaðssetningu hverskonar afurða er koma frá svæðinu.

Í samræmi við þetta hafa sveitarfélögin á Vestfjörðum, Árneshreppur, Bolungarvík, Ísafjarðarbær, Kaldrananeshreppur, Reykhólahreppur, Strandabyggð, Súðavíkurbreppur, Tálknafjarðarhreppur og Vesturbyggð sett sér sameiginlega stefnu um sjálfbæra þróun með sérstaka áherslu á umhverfisvæna ferðaþjónustu sem og umhverfisáherslur í öðrum atvinnuvegum á svæðinu.

Sveitarfélögin innan Fjórðungssambands Vestfirðinga leitast við að fylgja ákvæðum alþjóðlegra samþykktu og innlendra áætlana um umhverfismál, auk þess sem tekið er mið af öllum öðrum lögum, reglugerðum, samningum og öðrum samþykktum sem varða þá þætti sem stefnan nær til, svo og siðareglum Alþjóðaferðamálastofnunarinnar (UNWTO).

Sveitarfélögin innan Fjórðungssambands Vestfirðinga beita fyrirbyggjandi aðgerðum til að koma í veg fyrir rýrnun náttúrulegra og félagslegra auðlinda, og hvetja aðra aðila og einstaklinga til að fylgja því fordæmi og bæta frammistöðu sína í málefnum sjálfbærrar þróunar, sérstaklega með tilliti til ferðaþjónustunnar.

Sveitarfélögin innan Fjórðungssambands Vestfirðinga hafa einsett sér að:

1. Vinna að stöðugum úrbótum á eigin frammistöðu í umhverfislegu, efnahagslegu og félagslegu tilliti, með hliðsjón af viðmiðunarskýrslum EarthCheck fyrir svæðið.
2. Láta vinnuafli, vörur og þjónustu af svæðinu njóta forgangs að því marki sem mögulegt er þannig að sveitarfélögin hafi ávallt í forgrunni að kaupa vörur og þjónustu í heimabyggð ef kostur er á.

3. Starfa í anda samfélagslegrar ábyrgðar (CSR – Corporate social responsibility) og eiga þátt í að efla samfélagslega ábyrgð fyrirtækja, þar sem haft er að leiðarljósi að vinna að eflingu samfélagsins, samþætta samfélags- og umhverfismál og hafa þau sjónarmið að leiðarljósi í samskiptum við hagsmunaaðila.

Sveitarfélögin innan Fjórðungssambands Vestfirðinga halda uppi samskiptum við alla hagsmunaaðila til að tryggja samræmdar aðferðir við að ná framúrskarandi árangri í umhverfis- og félagsmálum. Skilvirk miðlun upplýsinga í formi ársskýrslu er liður í þessum samskiptum, svo og opið samráð við alla hagsmunaaðila varðandi starf sveitarfélaganna að sjálfbærri þróun.

Sveitarfélögin innan Fjórðungssambandsins vinna sameiginlega og hvert í sínu lagi að uppbyggingu og eftirfylgni langtímaáætlunar um sjálfbæra þróun eins og fram kemur í sameiginlegri stefnu sveitarfélaganna.

Þessi stefna hefur verið formlega samþykkt af öllum hlutaðeigandi sveitarstjórnnum og kynnt íbúum.

Samþykkt af ofangreindum aðilum í maí 2016

6. Hvað er skoðað?

Vottun EarthCheck er í raun úttekt og viðurkenning þriggja aðila á því að viðkomandi sveitarfélag sé að vinna þá umhverfisvinnu sem það segist vera að vinna. Vottunin veitir ramma um umhverfisstarf fyrirtækja og sveitarfélaga og gerir kröfu um jafnar og ákveðnar framfarir frá ári til árs. Vottunin er líka öryggisstimpill gagnvart neytendum sem hafa þá vitneskju um að þar sé verið að stefna að sjálfbærari framtíð.

EarthCheck skoðar 12 lykilsvið sem taka mið af umhverfispáttum sem er nauðsynlegt að horfa til á heimsvísu í dag. Samtals eru 16 sjálfbærnislykilduvísar innan þessa lykilsviða (2. tafla) en aðilar geta bætt við valkvæðum vísnum eins og við á. Gögnum vegna sjálfbærnivísanna (Benchmarking tölur) er skilað árlega og reiknar EarthCheck út einkunn frá þeim tölum. Samtökin hafa sett viðmið um lágmarksframmistöðu varðandi hvern sjálfbærnivísi, sem gengið er út frá að um helmingur sveitarfélaga ætti að geta náð. Einnig hafa þau sett annað viðmið um það sem telst vera framúrskarandi frammistaða. Gert er ráð fyrir að einungis um 20% sveitarfélaga geti náð svo góðum árangri.

Sveitarfélögin eiga eftir að þróa með sér skráningarkerfi til að vakta auðlindanotkun í sveitarfélögunum en samt er kominn grunnur að skráningarkerfi hjá verkefnastjóra sem sveitarfélögin þurfa einnig að þróa með sér. Með því að gera skráningarkerfi varðandi þessa sjálfbærnivísa eins og EarthCheck mælist til eykst gagnsæi og mun það gefa sveitarfélögunum yfirsýn sem annars væri ekki fyrir hendi.

Með bættri yfirsýn er m.a. hægt að:

- Draga úr kostnaði
- Auðvelda skýrslugjöf um frammistöðu

- Bæta umhverfisvernd og ná sjálfbærnimarkmiðum
- Stuðla að vottun og staðfesta ákveðin gæði
- Bæta almenningssálit

Lykilsvið	Sjálfbærnisvísar	
	Skylduvísir	Valkvæður vísir
1. Orkunotkun, -sparnaður og -stjórnun	Orkunotkun á mannr í MJ	1. Endurnýjanleg orka sem hlutfall af heildarorkunotkun 2. Endurnýjanleg orka framleidd á svæðinu sem hlutfall af heildarorkunotkun
2. Losun gróðurhúsalofttegunda	Losun koltvísýrings (CO ₂) á mannr í tonnum	
3. Stjórnun ferskvatnsauðlinda	a. Notkun neysluvatns á mannr í rúmmetrum b. Einkunn fyrir aðgerðir til vatnssparnaðar	
4. Verndun og stjórnun vistkerfa	Flatarmál svæða sem vernduð eru vegna innlends lífríkis, sem hlutfall af heildarflatarmáli svæðisins	
5. Stjórnun félagslegra og menningarlegra áhrifa ferðaþjónustunnar	Fjöldi vottaðra ferðaþjónustufyrirtækja sem hlutfall af heildarfjölda ferðaþjónustufyrirtækja á svæðinu	
6. Skipulags- og byggingarmál	Flatarmál grænna svæða sem hlutfall af heildarflatarmáli svæðisins	
7. Félagshagfræðilegur ávinningur svæðisins af ferðaþjónustu	Engir skilgreindir sjálfbærnisvísar	
8. Verndun loftgæða og stjórnun hávaða	a. Losun köfnunarefnisoxíða (NO _x) á hektara b. Losun brennisteinsoxíða (SO ₂) á hektara c. Magn svifryks (PM ₁₀) á hektara	
9. Stjórnun fráveitumála og yfirborðsvatns	Vatnssýni sem standast gæðakröfur, sem hlutfall af öllum vatnssýnum sem tekin eru	
10. Stjórnun úrgangs á föstu formi	a. Magn úrgangs til urðunar á hvert mannr b. Hlutfallsleg endurvinnsla úrgangs c. Hlutfallsleg notkun umhverfismerkrar pappírsvöru	
11. Geymsla og notkun efna sem eru skaðleg umhverfinu	a. Hlutfall varnarefna, sem eiga sér lífrænan uppruna og brotna niður í náttúruleg efni eftir notkun, af heildarnotkun varnarefna. b. Hlutfallsleg notkun umhverfismerkra hreinsiefna 12. Verndun	
12. Verndun menningarminja	Engir skilgreindir sjálfbærnisvísar	

Tafla 2 Lykilsvið svæðastuðuls EarthCheck og þeir sjálfbærnisvísar sem sveitarfélögin á Vestfjörðum nota

Fjórir liðir frá sveitarfélögum á Vestfjörðum féllu undir viðmið EarthCheck fyrir árið 2014 og voru þeir vatnsnotkun, vatnssparnaður, svæði undir náttúruvernd og athugun vottaðra aðila í

ferðapjónustu. EarthCheck hvetur Vestfirði til að gera úrbætur í þeim liðum er féllu undir bestu línu til að auka sjálfbærni svæðisins. EarthCheck fullyrðir í skýrslunni að umbætur á þessum þáttum muni ekki aðeins hjálpa í umhverfislegu tilliti heldur einnig í rekstrarlegu sjónarmiði sveitarfélagana.

7. Verkefni framkvæmdaáætlunar 2014-2020

Í þessum kafla eru sett upp þau verkefni sem stefnt er að vinna að á árunum 2014 – 2020. Verkefnin eru fjölbreytt og þurfa sveitarfélögin á Vestfjörðum að vinna að því að þau séu unnin í takt við framkvæmdaáætlunina. Sum þessara verkefna eru að kröfu EarthCheck og því þarf að vinna þau á hverju ári. Önnur eru verkefni sem Framkvæmdaráð þarf að setja upp í hverju sveitarfélagi fyrir sig og þurfa að vinnast á lengri tíma. Framkvæmdaáætlunin er svo tekin og endurskoðuð ár hvert og er þá hægt að bæta við verkefnum sem þykja aðkallandi.

	Verkefni	Framkvæmd	Ábyrð	Forsenda
7.1.1	Endurskoðuð framkvæmdaáætlun	2014- 2019	Framkvæmdarráð	Kröfur EarthCheck
7.1.2	Ársskýrsla 2016	Jan feb 2017	Verkefnastjóri	Kröfur EarthCheck: kynning
7.1.3	Úrbætur vegna athugasemda við síðustu úttekt	jan -maí 2017-2020	Verkefnastjóri	Kröfur EarthCheck
7.1.4	Kynning verkefnissin - Kostnaður	jan til mars 2014-2019	Fjórðungssamband	Kröfur EarthCheck
7.1.5	Framfylgt laga og reglugerða	2014-2119	Verkefnastjóri	Kröfur EarthCheck
7.1.4	Upplýsingaöflun um auðlindanotkun	2014-2019	Verkefnastjóri	Kröfur EarthCheck
7.1.5	Kynning á verkefninu	2014-2019	Verkefnastjóri	Kröfur EarthCheck
7.1.6	Mat á árangri liðins árs	2014-2019	Verkefnastjóri	Kröfur EarthCheck
7.1.7	Eftirfylgd innkaupareglna sveitarfélaganna	2014-2019	Verkefnastjóri	Kröfur EarthCheck
7.1.8	Sveitarfélög innleiði græn skref á skrifstofur sínar og stofnanir	2017-2019	Sveitarfélög	Lykilsvið 1-10
7.1.9	Kynning fyrir fyrirtæki og heimili hvernig hægt er að draga úr losun gróðurhúsalofttegunda	2018-2019	Framkvæmdarráð	Lykilsvið 2
7.1.10	Fylgjast skal með gæðum neysluvatns	2017-2020	Sveitarfélög	Lykilsvið 3
7.1.11	Stefnumótun um stjórnun áfangastaða	2017-2019	Sveitarfélög	Lykilsvið 4
7.1.12	Kynning fyrir ferðaþjónustuaðila á Vestfjörðum varðandi vottun í ferðaþjónustu	2018-2019	Verkefnastjóri	Lykilsvið 5
7.1.13	Sveitarfélög kynni sér blágrænar ofanvatnslausnir og hugi að þeim við gerð nýrra deiliskipulaga.	2018-2020	Sveitarfélög	Lykilsvið 3
7.1.14	Gera úttekt á stöðu fráveitumál í sveitarfélögum og finna leiðir til að bæta ástandið	2017-2021	Sveitarfélög	Lykilsvið 9
7.1.15	Kynning fyrir fyrirtæki og heimili á aðferðum til að draga úr myndum úrgangs og aukin fræðsla um flokkun sorps	2018-2020	Verkefnastjóri	Lykilsvið 10
7.1.16	Öll sveitarfélög stefni að því að Vestfirðir verði að mestu plastpokalausir árið 2017 og hafin verði vinna við það strax árið 2015	2015-2019	Framkvæmdarráð	Lykilsvið 10
7.1.17	Dreifing á margnota innkaupapokum til almennings	2016	Verkefnastjóri	Lykilsvið 10
7.1.17	Sveitarfélögin setji fastar innkaupareglur varðandi pappri og hreinsiefni og setji í forgang að umhverfismerktar vörur	2017-2109	Sveitarfélög	Lykilsvið 10
7.1.18	Úttekt á geymslu og noktnar skaðlegara efna hjá sveitarfélögunum	2018	Verkefnastjóri	Lykilsvið 11
7.1.19	Unnið að stjórnaráætlunum(DMP) fyrir Vestfirði	2017-2019	Sveitarfélög Verkefnastjóri DMP	Lykilsvið 12
7.1.20	Kynning verkefnissins - spjöld til uppsetningar á Vestfjörðum	Jan - mars 2018	Verkefnastjóri	Kröfur EarthCheck

Tafla 3 Verkefni á framkvæmdaáætlun ársins 2014-2020, hvenær þau verða unnin, ábyrgðaraðilar verkefna og forsendur þeirra.

8. Lokaorð

Verkefni Framkvæmdaráðs og verkefnastjóra eru fjölbreytileg í framkvæmdaáætluninni. Efst eru tilgreind verkefni sem þarf að skoða árlega út allt tímabilið en í lok áætlunarinnar eru verkefnin orðin sértæk og gert er ráð fyrir því að hægt sé að klára þau. Eftir hvert ár eru tölur fyrir auðlindanotkun skoðaðar og ný markmið sett inn í framkvæmdaáætlunina í samræmi við það. Í þessari framkvæmdaáætlun eru komin inn atriði þar sem stefnt er að því að laga þá hluti sem komu verst út hjá sveitarfélögum á Vestfjörðum í síðustu samantekt auðlindanotkunar fyrir EarthCheck. Ekki hefði verið hægt að ráðast í þetta verkefni nema með samstarfi sveitarfélaga og starfsmanna sveitarfélaganna, Framkvæmdaráðs, lykilaðila í upplýsingagjöf og verkefnastjóra Fjórðungssambandsins sem vinnur úr gögnunum. Því er mjög mikilvægt að sveitarstjórnirnar myndi sér framtíðarsýn og kynni hana fyrir sitt svæði svo að hægt sé að stefna að þeirri framtíð. Þannig verður vinnan í verkefninu markvissari og verkefnin sem sveitarfélögin vilja leggja sig fram við að vinna að skýrari. Að stefna að sjálfbærri þróun Vestfjarða er verkefni sem allir sem þar búa þurfa að vinna að og því er mikilvægt að allir aðilar sveitarfélagsins séu vel upplýstir þannig að hægt sé að vinna saman að þeim markmiðum. Upplýsingarnar þurfa einnig að vera aðgengilegar öllum, hvort sem það er sveitarstjórnir, nefndarmenn eða íbúar.

9. Heimildir

Árnastofnun. (e.d.). *Uppruni Íslendinga*. Sótt 09.09.2016 af:

<http://www.arnastofnun.is/page/uppruniislendinga>

Framkvæmdaráð Snæfellsness. (e.d.). *Skref í átt að vottun*. Sótt 09.09.2016 af:

<http://nesvottun.is/skref-i-att-ad-vottun/>

Náttúrufræðistofnun Íslands. (e.d.). *Steingervingar*. Sótt 10.09.2016 af:

<http://en.ni.is/geology/fossils/>

Sigurður Steinþórsson. (2009). *Af hverju eru Vestfirsk fjöll slétt að ofan en ekki tindótt?* Sótt 10.09.2016 af: <http://www.visindavefur.is/svar.php?id=53262>

Umhverfisstofnun. (e.d.). *Friðlýst svæði*. Sótt 10.09.2016 af:

<http://ust.is/einstaklingar/nattura/fridlyst-svaedi/vestfirdir/>